

משפט שלמה

הרב שאר ישוב כהן - הרב הראשי וראב"ד לעיר חיפה

לעילוי נשמת אהוב לבי הקדוש הרב אליהו שלמה רענן קוק זצ"ל והי"ד, בן מורנו הרב הגה"צ שלום נתן רענן קוק זצ"ל שנפל לפני בני עולה על קידוש השם ברמת ישי היא תל-רומידה אשר בעיר הקודש חברון ושופך דמו הטהור.

"אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם" היתה בין בית כ"ק אאמו"ר הרב הנזיר זצוק"ל לבין בית הוריו של קדושנו הי"ד, בית הגאון הצדיק הרב שלום נתן רענן קוק זצ"ל, שהיה נאמן רוחו ואיש סודו של אבא מארי זיע"א. הרב שלום נתן זצ"ל גר בביתנו מספר שנים בזמן לימודיו בישיבת מרכז הרב. את השידוך בינו לבין "בית הנשיא", הלא הוא אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל, הציעו הורי זצ"ל. אמי הרבנית הצדקת הטהורה - מרת שרה נ"ע, בברכת אבא מארי זיע"א, היתה מציעת השידוך עם הצדקת מרת בתיה מרים בת מרן הראי"ה זצ"ל. כך עלה והתעלה מורנו הרב שלום נתן זצ"ל להיות "חתנא דבי - נשיאה". תואר שאימץ לו ולחתימתו, מאז התקשר בשידוך מופלא זה, בקשר של אהבה. אכן, הקשר של דיבוק חברים בינו לבית כ"ק אבא מארי זצק"ל, לא פסק מעולם.

כשאני מעלה על זכרוני את הדמויות הנפלאות של הוריו של קדושנו הרב אליהו שלמה זיע"א - כולי מתמלא רעדה של הערצה למופת המדות והמוסר שגילמו באישיותם. אין פלא כי מתחת עצי החיים המופלאים הללו צמח האילן רב-הפארות של הרב הצדיק ר' אליהו שלמה זצ"ל, שהיה כאמור בן בתו של אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל. כבנם של הצדיקים הללו, שהתקיימה בהם מדת הענוה במדרגה העליונה, הצטיין במדותיו התרומיות ובהתמדתו בתורה והפך להיות עטרת ראש הזקנים של בית-הרב, ונתקיים בו "עטרת זקנים בני-בנים ותפארת בנים אבותם".

הגדולה נמשכת מתוך חרדה, רטט ויראה. אני מזכיר כאן, מעשה שהיה לפני שנים רבות:

אבי-מורי הרב הנזיר הקדוש זצ"ל הלך לנחם את מורנו הרב שלום-נתן רענן-קוק זצ"ל כשקרה האסון הנורא במשפחת רענן-קוק. בנם המופלא, העלוי, האברך רבי אברהם יצחק זצ"ל שנקרא על שם סבו מרן הרב זצ"ל - טבע בימה של בת-ים. האסון היה כה

פתאומי עד כי האבל שעטף את בית הרב היה כבד מנשוא. ליויתי את אבא מארי הרב הנזיר זצוק"ל בשעה שנכנס לבית האבלים – בבית הרב, ברח' הרב קוק. כדרכו מיעט בדיבור, ואמר לאבלים הדגולים רק שתי מלים "הגדולה נמשכת". אח"כ ניהם את האבלים כהלכה, ועזבנו את הבית. ביקשתי מאבא מארי הרב הנזיר זצוק"ל שיסביר לי את הדברים, ונעניתי בקושי רב. מתוך דבריו המועטים והקצרים הבינותי שהוא מסתמך על הפסוק "וסביביו נשערה מאד" (תהילים נ' ג') וכי גם לגבי בית אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל, דוקא מתוך הגדולה – בא הכאב הנורא, וצריך להתפלל עליהם שה' יתברך ירחם ויכפר, ולא יוסיפו לדאבה עוד.

עכשיו, כל כך הרבה שנים אחר-כך, כשקרה האסון הנורא השני הזה, עוד לפני שבכלי-התקשורת נתפרסם השם של ההרוג הקדוש הלא הוא אהוב-לבנו הרב אליהו שלמה רענן-קוק זצ"ל, אמר לי לבי: "הגדולה נמשכת", ואמנם כך היה, לדאבונו ולמגינת לבנו. אוי מה היה לנו!

אנו תפילה לפני אבינו שבשמים שיאמר לצרותינו די, ויזכור לנו וביחוד לאחינו יושבי עיר הקודש חברון יצ"ו, ולבית הרב ותלמידיו שליט"א, ברית אבות ותשפוכת-דם הצדיקים, ויתקיים בהם, ובנו, ובכל בית ישראל, מקרא שכתוב "הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו ונקם ישיב ישוב לצריו, וכיפר אדמתו עמו".

בבית הרב, גדלנו והתחנכנו על שלושה ערכי יסוד של מורשת ישראל – התורה העם והארץ. בבית מדרש הרב למדנו, שאלו שלוש שהן אחת, ושעל כל אחת מהן חל יסוד השלמות והאחדות, כמו שכתב מרן הרב זצ"ל: "השלמות של 'אחת אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', לא תתחלק ולא תפרד לעולם".

הדברים הבאים נכתבו, כתוצאה ממצב עכשוי מסויים, עקב נסיון הרפורמים והקונסרבטיבים להצטרף למועצות הדתיות – אך דומה שיש בהם ענין לדורות, במיוחד, משום שהם מהוים נסיון לבירור-הלכה-למעשה, על פי משנת אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל, ובנו וממשיך דרכו מרן הגאון הרב צבי יהודה זצ"ל, זכותם תעמוד לנו ולכל בית-ישראל, – בנושאי שלמות התורה ושלמות העם.

כאמור, הנני מקדיש דברים אלו לעילוי נשמת רב-רחמאי הרב אליהו שלמה ד' יקום דמו, זכר צדיק וקדוש לברכה, נכד מרן הרב זצ"ל. יהי רצון שיהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל, ותתקבל תפלתנו לפני אבינו שבשמים: אמרינו האזינה נא ד' בינה הגיגנו.

הילד החי

"תנו לה את הילד החי – היא אמו" (מלכים א' ג' כ"ז). כך הגיב החכם מכל האדם, שלמה המלך ע"ה, בסיכומו של "משפט שלמה" הידוע.

ההגיון העומד מאחרי דברים אלו, שבאו אחרי דברי הויתור הכואבים של האם האמיתית שהעדיפה את מסירת ילדה לאשה אחרת על פני גזירתו לשנים והריגתו וכתגובה לדברי

האשה השניה, זו האומרת "גם לי גם לך לא יהיה, גזור", הוא פשוט בסיסי ואנושי. אם אמתית היא זו המוכנה לותר על שלה, ובלבד שילדה ישאר בחיים, ואפילו בידיים אחרות ושנואות.

מוסד "המועצה הדתית" – כמו "מוסד הרבנות הראשית" הוא ילדה החי ובבת עינה של הציונות הדתית ושל תנועת המזרחי והפועל-מזרחי. הציבור החרדי, התנגד לשני המוסדות הללו, משום שיתופם של יהודים שאינם שומרי מצוות, בתהליך הקמתם ובנינם. מנהיגי "המזרחי" שעמדו אחרי תהליך הקמתם של מוסדות הרבנות הראשית ושל מוסד המועצה הדתית בירושלים, במסגרת "הועד הלאומי" ו"ועד הקהילה" המשותף עם הציונים החילוניים – הותקפו קשות על ידי הציבור החרדי ורבניו. רק רבה של ירושלים ורבה הראשי של ארץ-ישראל הראשון – מרן הגאון הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל – נלחם ועמד איתן כחומה בצורה, ותמך בהם תמיכה חד משמעית. אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל, הוא היה ראש רבני א"י ומיסד הרבנות הראשית, הוא הוא היה מי שהגה את הרעיון הקמתה של המועצה הדתית של ירושלים, הראשונה בין המועצות-הדתיות בארץ, שנים רבות לפני קום המדינה.

המחלוקת בין מתנגדי הרבנות הראשית שבראשם עמד הגאון ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל רבה של העדה החרדית דאז, שכללה אז גם את אגודת ישראל לפלגיה – היתה עקרונית. "קהלה אחת" – אע"פ שבתוכה ובהנהלתה משתתפים מרשיעי-ברית ומחללי מצוות – או "קהלה נפרדת" על טהרת הקודש, ליראי ה' ולחושבי שמו. היתה זו מחלוקת סוערת שהציתה אש בירושלים של אז, ונמשכה שנים רבות.

התהליך של המעבר מימי "הועד-הלאומי" וועדי הקהילות – לימי מדינת ישראל והרשויות המקומיות שינה את פני הדברים. ראשי המדינה וראשי העיריות לא גילו ענין אישי – לשרת במועצה הדתית. הם גם קיבלו את ההנחה שב"מועצות הדתיות" צריכים לשבת רק יהודים שומרים מצוות. המועצות נבנו על בסיס פוליטי, עם נציג לכל מפלגה. אך, למרות שבכל מועצה היו גם נציגים של מפ"ם ושל השמאל הקיצוני, לא העיזו המפלגות, כולן, להכניס כנציגיהם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. גם ביקשו ומצאו להם יהודים עסקנים שומרים תורה ומצוות שייצגו אותם. הראשון והניהול נשארו כל הזמן בידי דתיות. בדרך-כלל, בידי אנשי הציונות הדתית, ברוב המקומות, יחד עם שותפים מן המפלגות החרדיות – אגודת ישראל, פא"י, דגל התורה וש"ס. הכל לפי יחסי הכוחות הפוליטיים במועצת העיריה.

רק בזמן האחרון נכרתה ברית לא טהורה בין נציגי מר"ץ האנטי-דתיים בדרך כלל, לבין הריפורמים והקונסרבטיבים יחד, לתת להם יצוג מטעם מר"ץ, במועצות הדתיות. תהליך זה הגיע לשיאו עם פסיקות הבג"ץ האחרונות, שכפו הכנסתם של הנציגים הרפורמים למועצות הדתיות, גם כאלו שהצהירו על עצמם שהם מחללי שבת ושכל דבר אסור נעשה להם כהיתר ר"ל.

היהדות הנאמנה לתורה וציון עומדת כעת לפני ברירה קשה – להשלים עם המצב שנוצר ולהשתדל למנוע מן הנציגים הרפורמים והקונסרבטיבים שותפות בהנהלת המועצה ובנושאי ניהול ומינויים הפוגעים בהלכה – וכך לנטרל את השפעתם במידה מרובה, או להחרים את המועצות הדתיות לגמרי ולגרום על ידי כך או להריסתן וביטולן או לגרוע מזה לנפילתן לידיים חילוניות, מונהגות על ידי הרפורמים והמפלגות החילוניות.

ראוי להדגיש כי לצערנו העמוק, טועה מי שחושב שהתהליך הזה יעצר במועצות הדתיות, ולא יבוא אחריו ניסיון לפגוע במעמד הבלעדי של הרבנות הראשית, במעמד בתי הדין הרבנים וחוקי הנישואין והגרושין, הגיור, והכרת יהדותם של העולים. המערכה בנושאים אלו היא כבר בעיצומה, וחייבים להתיחס אליה בכל הרצינות.

מענין לספר, לקוראים ולחברים, כי בישיבת לשכת הרבנות הראשית של חיפה אמר אחד הרבנים החשובים בעיר "הגיעה נקודת האמת". הוא טען כי מתברר עכשיו שלא הצליחה שיטת הרב קוק זצ"ל וצדק הרב יוסף חיים זוננפלד זצ"ל וגדולי התורה של אגודת ישראל, שהתנגדו לרבנות הראשית על ידי הועד הלאומי לכנסת ישראל ותמכו ביציאה ובמסגרות חרדיות נפרדות. דברים חמורים אלו עוררו כמובן תגובות נגדיות שהצביעו על ההבדל בין תקופת טרום המדינה לזמננו, וציינו כי מיסד הרבנות הראשית אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל, היה גם מיסדן של המועצות הדתיות, במטרה למנוע שליטה של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות בעבודת הרבנות בעניני נישואין, כשרון, מקואות, עירובין וכדומה.

אמנם, המצב במדינת ישראל מאז יסודה ועד היום, שאין לנו קהלות וועדי־קהלות, שקיומם עבר מן העולם עם הקמת המדינה ורשויותיה והעיריות, שונה מן השאלה שעמדה לפני מרן הרב זצ"ל, בעת יסוד הרבנות הראשית. מצב זה מחייב התיחסות מיוחדת. להלן ברורי-דברים על הרקע המחשבתי וההלכתי לשיטת מרן הרב זצ"ל, כפי ששמעתי בכמה וכמה שיחות שבע"פ מפי בנו מרן הגרצ"י הכהן קוק זצ"ל – וכפי שמשתקף מדברים שבכתב של רבנו שנדפסו ב"לנתיבות ישראל" וכן דברים שנתפרסמו משמו על ידי עורך"הצפה" ש. דניאל זכרונו לברכה, ועל המסקנות המתבקשות מגישה זו הלכה למעשה – בימינו. הדברים מתיחסים הן למצב שנוצר בגרמניה עם התגברות הרפורמה והרפורמים והן לשאלת הישיבה המשותפת בקהלות או יצירת קהילות נפרדות.

מחלוקת לשם שמים

לפני כמאה ושלושים שנה פרצה "מחלוקת לשם שמים" בין גדולי ישראל באשכנז בשאלת הקמת הקהילות הנפרדות. המחלוקת התגלעה בעקבות הופעת תנועת הרפורמה שהונהגה על ידי גייגר וחבריו, שהלכה והתפתחה עד שהגיעה למשבר הנורא של ועידת הראבייס הרפורמיים בראונושווייג בשנת תר"ג, בה החליטו על ביטולם של כמה איסורי-תורה, ביחוד בעניני המאכלות הכשרים ובדיני אישות ר"ל. ועידה זו שבאה אחרי שכבר

לפני כן הרימו יד"המתקנים" באמונה בביאת המשיח ובשיבת ציון ר"ל – הביאה את הגאון ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל למסקנה של"הפרד נא מעלי". לא מתוך שמחה, אלא בכאב לב, כתב הרש"ר הירש זצ"ל למתקנים והזהירם, שאם יקיימו את החלטותיהם"ייקרע בית ישראל לשניים", והם הרפורמים, הם שיגרמו לביטול אחדות העם, והם יביאו לידי קרע, אם ימשיכו בדרכם הפסולה, ויכריחו אותנו נאמני המסורת להפרד מהם, "לא תהיה עוד תקומה לבריתנו יחד ובדמע נפרד איש מעל רעהו".

משעבר השלטון בקהילות המאוחדות לידי הרפורמים, וחבריהם, פורקי עול התורה והמסורת, התגברה תנועת ההפרדה הארגונית בין האורתודוקסים והרפורמים. חומר רב מצוי בכתבי הרש"ר הירש זצ"ל (כרך ד' עמוד 239 ואילך), המתאר את דרישת נציגי היהדות החרדית בפרוסיה להתיר להם לפרוש מן הקהילות מטעמי מצפון. אח"כ התפתח תהליך של הקמת קהילות אורתודוקסיות נפרדות ובעקבות הונגריה, שהכירה בשנת תרל"א, בקהילותיהם הנפרדות של האורתודוקסים אישר ה"לאנטאג" (הפרלמנט) הפרוסי, הצעת חוק, לפיה יש להתיר לצאת מכנסייה או קהילה דתית כל שהיא מטעמי מצפון. בשנת תרל"ו אושר "חוק יציאה" מיוחד ליהודים שלפיו "מותר ליהודים לצאת מטעמים דתיים מקהילתם הדתית ואין יציאה זו נחשבת כיציאה מן היהדות". אז הונח היסוד הארגוני לתנועת הפרישה שרש"ר הירש ראה בה חובה דתית. לתנועה זו הצטרפו מלבד קהילתו "עדת-ישורון" בפרנקפורט ע"נ מיין, גם קבוצות לא גדולות של חרדים בקהילות ברלין, קניגסברג, ויסבאדן, קלן וגיסין.

ב"הצופה גליון עש"ק פ' שמות ה'תשל"ג פרסם עורך "הצופה" המנוח ר' שבתי דניאל זכרונו לברכה, ראיון עם מרן רבנו צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, בו צוטטו מפי מורנו הרב זצ"ל הדברים הבאים:

"בימי המאבק נגד הרפורמה בפרנקפורט היתה קהילה גדולה בעיר וחלק ממנה שומרי מצוה. כלום היה הכרח להקים קהלה אורתודוקסית נפרדת? ודאי שלא עובדה היא שהצטרפו אליה בראשונה בסך הכל אחד-עשר בתי-אב. אבל רש"ר הירש בחר בפירוד וגרם לקרע, בניגוד לדעתם של חכמי התורה ר' יעקב אטלינגר, ר' יצחק באמברגר ואחרים. עם אבא ז"ל (הכונה לאור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל) התאכסנו בבית הרב ד"ר יצחק במברגר, מחשובי הרבנים החרדים בגרמניה בזמן ההוא, נכדו של הגאון מוירצבורג, ובין כתבי היד המרובים שלו בהלכה, מצאנו את תשובותיו התורניות, בהן אסר הקמת קהילות נפרדות. גדולי התורה באשכנז, הרבנים אטלינגר ובמברגר היו סבורים שבמקום התבדלות מוטב לחזק את היהדות בהקמת בתי ספר דתיים, ישיבות, ובהפצת מאור היהדות בקרב כל חלקי הציבור. אך המפלגים החזיקו בדעתם, להבדל מרוב יהודי המקום, ולדאוג אך ורק לעצמם. כידוע, לא היו קהילות נפרדות בין יהודי רוסיה פולין וליטא, שבהן היתה השפעתם של גדולי התורה. הנצי"ב מוולוז'ין כותב שפרוד מן הכלל"קשה כחרבות לגוף האומה וקיומה". זו היתה גם דעתו של הגאון ר' ישראל מסלאנט. אבל, בגרמניה ובהונגריה

התפשטה שיטת ההפרדה, ואנשי ה"אגודה" הקיצוניים בירושלים המשיכו בדרך זו. עכשיו הם מנסים להנהיגה גם במדינת ישראל. יש לקוות שלא נעלה בידם, הנסיון לעשות קרע בציבור. יש להזים את השמועה שהחתם-סופר צידד בקהילה נפרדת. אין לה כל בסיס". בתגובה על דברים אלו פרסם יהודי חרדי נכבד מצאצאי רש"ר הירש, הרב ד"ר דוד הנשקה מאמר גדול ב"המעייין" תמוז תשל"ג ובברור מקיף ניסה לסתורם, עם כל הכבוד, ולהכחיש חלק מדברי מורנו זצ"ל.

ביוזמתו של תלמיד רבנו המובהק הרב הגאון ר' שלמה אבינר שליט"א ראש ישיבת עטרת כהנים ורב הישוב "בית-אל" מפרסם הרה"ג יוסף קלנר שליט"א הסברים והערות תגובה מעמיקות, למאמר של הרב דוד הנשקה, ולהלן ננסה לסכם את הדברים ומשמעותם לגבי הנושא שעומד לפנינו היום בענין המועצות הדתיות.

הברירה ההיסטורית

עובדה היא, שרוב מניינה של היהדות הכללית, ומה שחשוב עוד יותר, עובדה היא שגדולי התורה של היהדות החרדית בגרמניה, התנגדו נמרצות להצעת הפרישה. נזכיר כאן שנים מהם, שעל גדולתם בתורה וביראת שמים אין מערער, הלא הוא הגאון ר' יעקב אטלינגר זצ"ל רבה של אלטונה בעל "ערוך לנר", והגאון ר' יצחק דב במברגר זצ"ל רבה של וירצבורג בעל "יד-הלוי", ועוד ועוד. חלילה לטעות ולחשוב כי הגאונים הצדיקים הללו, וחבריהם, זלזלו בסכנה הנוראה של הריפורמה. הם אסרו עליה מלחמה בכל כחם. הגאון ר' יעקב אטלינגר קרא לצאת למלחמה עליהם בכל לבו ונפשו וכותב על כך בספרו "מנחת עני": "ואל ימנע הלוחם מלחמת ה' נגד המינים, בטענה הכוזבת שגדול השלום וטוב לחזוק בהתחברות חברות כל אשר בשם ישראל יכונה מלעשות פרוד לבבות". ברור, שגם הוא וביחוד הגרי"ד במברגר זצ"ל, שיצא בגלוי ובמפורשם ובתוקף נגד הפרדת הקהילות, לא העלו על דעתם שאין להלחם ברפורמים. השבת-מלחמה נגד מסלפי הדת, היתה גם לדעתם חוב קדוש. המחלוקת היתה על דרכי המלחמה. התנגדותם של הפוסקים המובהקים הללו (כלשונו של מרן הגרצ"ה הכהן קוק זצ"ל), היתה בקשר להפרדת הקהילות שחלילה קורעת את עם ישראל לקרעים.

במאמרו של מורנו הגרצ"ה זצ"ל, על נכדו הגדול של הרב במברגר זצ"ל, הלא הוא רבנו יצחק זעקיל באמברגר זצ"ל בנו של בעל "דבר-שמחה", הלא הוא הרב מקיסינגן, מאמר שהתפרסם ב"הצפה" ביום ו' כ"ד מרחשון התש"ה, ומשם הועתק לספר "נתיבות לישראל" ח"ב (עמוד ל"ב ואילך) תחת הכותרת "משיירי כנסת הגדולה בגרמניה" מסביר מורנו את שיטתו של אביו אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל ביסוד וחיזוק הרבנות הראשית, בדברים-ברורים, המקבלים את גישתו של הרב מוירצבורג זצ"ל, ודוחים, בנושא זה, לחלוטין, את שיטתו של רבנו שמשון רפאל הירש זצ"ל. זאת, מתוך הסתמכות על תשובתו של גאון ישראל בכל הדורות מרן הנצי"ב מוולוז'ין (משיב דבר סימן מ"ז) אליו הופנתה

שאלה זו על ידי גדולי ישראל בגרמניה, הלכה למעשה, "נגד הצעה של פרודי קהלות בישראל אפילו לשם שמים למען משמרת התורה והמצווה" ש"העצה הזאת היא קשה כחרבות לגוף האומה" ושלא זו היא דרך ד' למשמרתנו, אלא "הרבות תורה האדרתה והרבצתה, שבה שלומה של ישראל וקיום קדושתם".

מורנו הגאון הצדיק רבי צבי יהודה זצ"ל מוסיף וכותב על הגאון רבנו יצחק במברגר זצ"ל את הדברים הבאים: "הוא היה אחרון הגאונים עמודי התורה בגרמניה, באותו פרק של מהומה ומבוכה כאשר מתוך הערבוביה וחרדת האימים שגדלה על ידי המהרסים ומחריבים מבפנים, (הכונה לריפורמים), הומצאה אותה התכנית של הדרך הקצרה, לעזור לנפשם אותם אחים הנפשעים, להסתלק מכל האחריות וההתלבטות הקשה של המלחמה על קיום היהדות בפנים בציבור, להתבדל ולהפרד לקהלה דתית מיוחדת" – ראש הלוחמים נגד פירוד הקהילות היה רבנו יצחק דב במברגר הרב דק"ק וירצבורג "הגאון המובהק ומפורסם בדורו בעוצם תורתו וקדושתו" (לשון מרן הגאון רבנו יצחק אלחנן זיע"א במכתב הנדפס בספר "זכר שמחה לרבי שמחה בנו של הגריד"ב). כאשר נשאל הרב במברגר זצ"ל על כך מאת גדולי תורה ויראה שבפרנקפורט-דמאין, הסכים "כי אין להתבדל לקהילה חרדית נפרדת" וכי"היה בזה רב התועלת, לתורה ולאמונה, לבלתי להפרד מהם פרוד כללי, ואולי על ידי כן תגבר יד יראי שמים להבא ותבטל הרפורמה בכללה וגדול כח השלום" (זכר שמחה סימן ר"ל).

חשוב להדגיש, ביחוד לגבי השאלה העומדת על הפרק, כי הגרי"ד במברגר זצ"ל, לאחר ברור מפורט של המצב באשכנז של זמנו, מבחין בין החובה לשמור על עצמאותה של הרבנות וניהול כל השאלות הבאות לפני הקהלות ומתן שרות דתי לבני הקהילה האורתודוקסים אך רק על פי ההלכה, תחת ידו ובפיקוחם של הרבנים, לבין התנגדותו לתכנית הפירוד החרדית שהיתה נדמית כהכרחית אז. יחד עם עמידתו בפרץ "נגד שטפי המים הזידונים שמסביב, מבית ומחוץ, וכל נכחי מאפליהם, קבע את ההדרכה התורנית הטהורה כי לא בהתבדלות ועזיבת הציבור, אלא בהחזקת העמדה של השלמות הציבורית, על פי דרכה של תורה, תהיה תקומת היהדות באמת, וכי מצות התורה היא לא הפרוד הציבורי בשבילה, אלא שמירת אחדותם של ישראל ומסירות הנפש על קיומה של תורה" (לשון מורנו הגרצ"י קוק זצ"ל שם).

כמובן, שאין חלילה בדברים אלו משום חוסר הערכה וחוסר יחס של כבוד לגדולתו של רש"ר הירש זצ"ל, ולתרומתו הכבירה להצלת דורות של יהודים שומרי תורה ומצוות. הוא אשר הציל אלפי יהודי "תורה עם דרך ארץ" בגרמניה ובנותיה. הוא הצליח על ידי מחשבה מעמיקה בסגנון חדש הבא לידי ביטוי ביצירתו הנפלאה אגרות-צפון. להחזיר רבים מבני דור ההשכלה והתרבות הארופית, לחיי תורה ומצוות. ביצירתו התורנית-ספרותית הענפה להסברת המצוות וטעמיהן ופרוש התורה ותרגומה ללשון אשכנז המדוברת, הפך להיות לגדול מרביצי התורה לקהל הרחב בדורו. שיטתו – שיטת הפרדת הקהלות –

הסתמכה על הוראת תלמידיו של גדול הדורות מרן החתם-סופר זצ"ל, כפי שבאה לידי ביטוי בדברי ה"כתב-סופר", ותלמידיו. ברור שיש לה לשיטה זו על מי שתסמוך. אלא, שאנחנו שזכינו להולד בבית מדרשו של אור ישראל וקדושו מרן הרב קוק זצ"ל, והתחנכנו על ידי כבוד קדושת אאמו"ר הרב הנזיר זצ"ל ויצקנו מים ע"י בנו מורנו הגאון הצדיק הגרצ"י הכהן קוק זצ"ל - מחוייבים לשיטת ודרך אבותינו, ומורנו ורבותנו, ולאורה עלינו לשקול את גישתו לבעיות הדור והשעה.

כך כותב מרן הרב זצ"ל: "אין קץ לרעות הגשמיות והרוחניות של התפרדות האומה לחלקים, אע"פ שפרוד גמור העולה על לב המנתחים באכזריות, אי-אפשר הוא, והיה לא יהיה. זו היא ממש מחשבה של עבודה זרה כללית, שהננו בטוחים עליה שלא תתקיים" (עד כדי כך!). אורות התחיה כ'. על דברים אלו היה חוזר לפנינו תמיד בנו-יחידו ותלמידו הגדול ראש ישיבת מרכז-הרב, בשיחותיו בישיבה.

נוסף לדברים כלליים אלו - יש גם התיחסות מפורשת של מרן הרב זצ"ל לנושא הפרישה מקהילה מאוחדת. ניכרים הדברים, שלגבי הרפורמים של אותם הימים התחשב מרן הרב זצ"ל גם בדעה של אלו שנפרדו מהם לגמרי, אך מדבריו ניכרת דעתו שאם המצב הוא שהם חשים עצמם חלק מכלל-ישראל, אולי גם אותם הגדולים שחיבו את הפרישה שבחו"ל תהא דעתם שונה בענין זה בארץ ישראל. וכך כותב הרב, והדברים מובאים בס' מאמרי הראי"ה (כרך א' 58): "וכל יסוד הרעיון של הוצאת פושעי ישראל מכלל האומה הלא הוא רעיון פסול ודרך מינות ממש כסתם משנה דמגילה (כ"ה א'): 'האומר יברוכך טובים, הרי זו דרך מינות' ופרש"י: 'שאינו כולל רשעים בשבחו...', ואם כי באו גדולי הדורות בדורות שלפנינו, כשקמו רשעים לקעקע ביצתם של שונאי ישראל מן העולם, ורצו להתדמות להאומות בכל מעשיהם, ולהתקרב לשמד רח"ל ממש, והורו הגאונים גדולי ארץ ז"ל להבדל מהם, הלא היתה עיקר כונתם מפני שהפושעים ההם החלו לקצץ בנטיעות של האחדות אשר לכלל-ישראל, ורצו להחריב ממש את האומה ביסודה, במה שעשו להם צביון מיוחד בעניני הדת, ומחיקת ציון וירושלים מתוך התפילה... ושליחת יד בהוראות איסור והיתר וכיו"ב, ואם כן הרעיון של הפרוד של הגאונים ההם זצ"ל, היה ממש כדי לחזק על ידו את אחדות האומה כולה, אבל הטובים הצדיקים לבדם, הרי זה דרך מינות"... והרב מוסיף: "ומפורש אני אומר שאין אני מדבר כלל על דרך ההנהגה המעשית, איך להתנהג בפועל בסדרי הקהילות, שזה דבר שצריך להמסר לחכמים הקרובים, גדולי המדינה וכלל גדול וגאון בדעתו, שישקלו במשקל צדק, באיזה אופן יכון יותר דרך ה"."

אמנם, בנו של מרן הרב זצ"ל הלא הוא מורנו ורבנו הגרצ"י הכהן זצ"ל היה תקיף בדעתו שאין להרשות בארץ לא קהלה נפרדת ולא שום התפרדות - ודיבר על המצב בארץ מתוך מודעות להיסטוריה ולפסיקה בקשר לקהלות אשכנז, ודבריו היו ברורים וחריפים נגד כל פרישה והתבדלות.

רבינו הרצי"ה היה נוהג לומר: שזה נכון שהכתב-סופר ומהר"ם שיק הסתמכו על דברי

החת"ס ותשובתו בשו"ת חלק ו' סי' פ"ט, אך ההסתמכות על החת"ס איננה פשוטה כל כך. בגלל שינוי מקום זמן, ולאור העובדה, שרבים, לדאבונו הגדול, ביחוד במערב אירופה וארה"ב ודרום אמריקה, נתפסו לקהילות הרפורמיות - המצב שונה לחלוטין! הלא אי אפשר להחרים חלקים גדולים של עם ישראל, אלא צריך לעשות הכל כדי להחזירם בתשובה שלמה, לדרכה של תורה. רבינו פרש אחרת את דברי החתם-סופר עצמו - וכל המעונין יצא וילמד משיחותיו שנתפרסמו. נזכיר כאן כי לעניות דעתנו, נכון מאוד מה שכתב בסוגיא זו, הרב יוסף קלנר שליט"א, תלמידו של ראש ישיבת עטרת כהנים הגר"ש אבינר שליט"א, בתשובתו שפרסם למאמר הביקורת של הרב דוד הנשקה על מה שצוטט מפי מרן הרב צבי יהודה זצ"ל, בנושא זה: "יש בסוגיא זו זוויות ראייה שונות של שתי גישות המונעות מנקודות-מוצא-תורתית שונות. האחת (זו של הגרי"ד במברגר זצ"ל), מסתמכת על פסקו של מרן הנצי"ב זצ"ל, שבעקבותיה הלכו אור ישראל וקדושו מרן הרב זצ"ל ותלמידיו, יונקת עמדתה מתמצית כל התורה כולה מרוחה הפנימי, שמתוך האחריות הציבורית הכלל-ישראלית, כל מגמתה היא בנין התורה האמונית האמיתית של דורות האומה הישראלית, והשניה - (זו של המגינים על עמדתו של רש"ד הירש זצ"ל שהלך בעקבות פסיקתם של הכתב-סופר ומהר"ם שיק) מבססת עמדתה על התיאור העובדתי החיצוני, בהנחה שהוא היסוד של קביעת העמדה של העמדה הערכית התורתית, ועל כן ענינה לרדת לחקר העובדות ההיסטוריות. ויכות זה הוא בבחינת, 'אלו ואלו דברי אלקים חיים'.

המצב בזמן החדש

בדורות האחרונים, התפתח, ביחוד בארצות הברית, מצב אחר לגמרי שהביא להתפלגות היהדות לזרמים. הזרם האורתודוכסי של שלומי אמוני-ישראל, הזרם הקונסרבטיבי, והזרם הרפורמי. הנסיונות להקים בארה"ב ברוב הערים הגדולות, קהילה אחת מאוחדת עם רב ראשי לעיר, שפסקיו והדרכתו מחייבים את כל חלקי הציבור, נכשל. ההפרדה המוחלטת בין מוסדות הקהילה הדתית לבין המדינה, שהוא, כידוע, מאישיות היסוד של המשטר האמריקאי, שרואה בדת ענין פרטי-קבוצתי, ולא נושא ממלכתי קהילתי - גרמה לכך, שהשאלה של הפרדות הקהילות הפכה להיות לא רלוונטית. אין במציאות בארה"ב קהילה יהודית מאוחדת, המקובלת על השלטונות. כל קהילה אוטונומית לעצמה. השאלה, שלגביה פסקו ראשי-הישיבות הפוסקים באמריקה, את פסקם השלילי, היתה אם להצטרף באופן וולנטרי למועצת רבנים משותפת ולא יחוד בתי הכנסת - או להמנע מכך. כמה מראשי הרבנים בארה"ב, ובראשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל התנגדו לישיבה משותפת זו, שראו בה מעין הכרה רבנית רשמית בדרכיהן של הקהילות הפורשות מדרך ההלכה. אמנם יש רבנים אותודוכסים מעטים שלא קיבלו עליהם את הפסק - ושמעתי מפי חתנו של מורנו הרב הגרי"ד הלוי סולובייציק זצ"ל הלא הוא הגאון הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א, שחותנו

הרב החליט, לא להצטרף לפסק חיוב-יציאה זה, לפחות במה שנגע למועצת הקהילות של איחוד בתי-הכנסת. ביחוד העיד על כך בפני, נשיאו לשעבר של ה-O.U שיצג את האיחוד במסגרת הכללית, ורבנו הרב סולובייציק זצ"ל הורה לו לא לצאת ממועצת בתי-הכנסת, ואפילו הורה הוראות מפורטות על התנהגות אוטונומית. ביחוד הורה לו, בנוכחות הרה"ג שרגא שינפלד שליט"א ואחרים - שאסור לנטוש שום עמדה ולהשאר בפנים. אמת היא כי רוב גדול של הרבנים פרש מן המוסדות המשותפים, בעקבות הפסיקה שנתפרסמה ברבים לפני כארבעים שנה. זו היא מציאות אחרת מן המציאות שהיתה בזמנו בגרמניה, ואולי קיימת עד היום בבריטניה הגדולה, שם מוכרת הקהילה היהודית, שבראשה הרב הראשי, על ידי החוק והשלטונות. כמו כן צריך לזכור כי שונה לחלוטין היה המצב בארץ-ישראל המנדטורית, ובודאי המצב שנוצר אחר-כך במדינת ישראל. הקהילה היהודית המאוחדת היה לה מעמד חוקי וקראו לה בשם "ועד הקהילה", ובאופן ארצי "הועד-הלאומי" ל"כנסת-ישראל". "הרבנות הראשית", יש לה מעמד חוקי, שהיה לה מטעם שלטונות המנדט, ויש לה עד היום בחוק המדינה. כלל התושבים היהודים של מדינת ישראל מכיר בה, באמצעות חוק הכנסת, הקובע שהרבנות הראשית היא הסמכות העליונה לכל עניני הדת במדינה.

בשנת תרצ"ד נוסדה בירושלים על ידי ועד הקהילה העברית - המועצה הדתית הראשונה שהתמנתה כדי לפקח, לנהל ולתקצב, את כל שרותי הדת. הרבנות המקומית ושרותיה, מערכת הכשרות, מערכת רישום הנישואין, ערובין ומקוואות, תמיכה בבתי-הכנסת ומוסדות התורה. הכוונה ביסודה של מועצה זו היתה, כאמור, שמאחר שבועד הקהילה יושבים יהודים מכל הסוגים, ואפילו יהודים אנטי-דתיים, שאינם שומרי מצוות, יהיה גוף זה, "המועצה הדתית", גוף דתי שכל חבריו נשמעים להוראות הרבנות, ומהוים את הזרוע האדמיניסטרטיבית והכספית שלה.

כאמור דוקא מתוך ההתנגדות ל"יציאה" ולקהילות נפרדות, הוקמה בהשראת מרן הרב זצ"ל המועצה הדתית. כך נוצר מצב שהקהילה נשארה מאוחדת, אך הרבנים ועניני הדת שמרו על עצמאות מוחלטת, "וזר", דהיינו, יהודי שאינו שומר מצוות "לא קרב למקדש". ניתנה זכות לכל המפלגות החילוניות לשגר נציגים למועצות - אך כולן העדיפו לשלוח יהודים שומרי תורה ומצוה - מה שנקרא היום - בעוונותינו הרבים - יהודים דתיים. (ראה מאמרו המפורסם של מרן הרב זצ"ל "מסע המחנות" שהתנגד לחלוקה זו של היהודים לדתיים וחילוניים).

המצב כיום

במדינת ישראל, ביטולה של הקהילה המקומית, עם הקמת המדינה ויצירת מערכת שבה הרשות המקומית באה במקום הקהילה, והיא יחד עם רבנות העיר ומשרד הדתות, דואגת למנוי חברי המועצה הדתית - יצר מצב חדש. עקרונית, במשך, קרוב לחמישים שנה, התקבלה הגישה שמועמד למועצה הדתית חייב לקבל הסכמתם של רב העיר או רבני העיר - לפי מינויו. בשנים האחרונות, חברי מר"ץ והרפורמים יחדיו, בנסיון להחדיר

את אנשיהם למועצות הדתיות – הציעו, לחרפתנו ולבושתנו, מועמדים שהיו ביניהם כאלו שהצהירו על עצמם שהינם מחללי שבת ואוכלי טרפות. המצב שנוצר מחייב קריאה מחודשת של המפה: מצד אחד, עלינו לשמור על המשך קיומן של המועצות הדתיות שהן בבת עינינו, והן המסד והטפחות לכל בנין התורה במדינת ישראל ומערכת הרבנות הראשית לישראל. מצד שני – לאסור מלחמה על הנסיון ליבא מן החוץ אידיאלוגיות מוזרות, שונות ומשונות, שיש להלחם בהן.

הכנסתו של מוסד זה למערבולת של מחלוקת, עלולה להביא תוצאות חמורות ביחס לכל המשך קיומן של רבנות-העיר, רבני השכונות, ושרותי הנישואין, הכשרות, העירובין והמקוואות. פסיקת הבג"ץ, הכופה צרופן של אלו הרפורמים, למועצות, צרוף המאיים על עצם קיומן, מאחר ששלומי אמוני ישראל מסרבים, ובצדק, להשלים עמם, ראויה לדיון מחודש בכנסת, אך עד שימצא פתרון, חלילה לנו מלהרוס את בית-חיינו.

חשוב לציין, כי גם הגרי"ד במברגר זצ"ל, שהתנגד להפרדות מן הקהילה המאוחדת, בהן ישבו גם ריפורמים, התנה תנאי ברור, שיקויימו ניהול והשגחה נפרדים על ידי האורתודוקסים. תנאי זה נכלל באגרת אל רבנו שמשון רפאל הירש זצ"ל. וכן בשו"ת"זכר – שמחה" (סימן ר"ל נדפס מחדש בספר שו"ת יד-הלוי). כך כותב בנו הרב ר' שלמה הלוי במברגר זצ"ל, בין היתר, "כי רק על פי התנאים האלה הסכים אאמו"ר הרה"ג נר"ז, שאין חיוב להפרד מקהל רעפארם על פי טעמו ונימוקו, אבל זולת אלו התנאים מלתו אמורה שילשים וריבעים וכו' דחיובא רמיא על הכשרים להפרד מקהל". דהיינו, הבטחת עצמאותה של הרבנות וביחוד הכרוכות רק להלכה ולפסיקה, כך שהמערכת-אדמיניסטרטיבית-כספית, שלה אנו קוראים היום"המועצה הדתית", תתחייב להשמע לפסקי הלכה שלה. זה תנאי מוקדם, גם לשיטתם של אותם מגדולי ישראל שהתנגדו לפירוד-הקהלות.

חשוב לציין, כי ההתבטאויות החרפיות כלפי הרפורמים, לא כללו את הוצאתם מקהל ישראל. שכך כותב הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל, באגרתו הגלויה לגרי"ד במברגר זצ"ל: "עלינו להזהר לא לטשטש את המושגים. יש קהלות הבנויות על מינות ואפיקורסות אבל ברוך השם אין בדורנו אנשים שעל פי ההלכה הם מינים ואפיקורסים. אנשים טועים אלה, מנהג אבותיהם בידיהם וכו'" (מתוך תרגום האגרת שנכתבה במקורה בגרמנית ותורגמה על ידי הרב יונה עמנואל בס"הרב ש"ד הירש משנתו ושיטתו" עמ' 295). הרב הירש מצטט את דברי הרמב"ם הידועים ומסיים: "אכן, דוקא מפני שאנו בטוחים שהקב"ה בעל רחמים יגיד לטועים אלו 'וסלחתי וגו' כי לכל העם בשגגה' דוקא על כן חייבים אנו להתרחק מעל שיטת המינים והאפיקורסות, להבליט מתוך כך כי לא צורנו צורם".

נכון שחריפה יותר היתה שיטת תלמידיו של מרן החתם סופר וביחוד הגאון ה"כתב-סופר" ו"המהר"ם שיק", שכתב תשובה להגרי"ד במברגר (שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' נ"ז) והוא כותב: "וגם אני קיבלתי ממרן החתם-סופר להרחיק מהם ומהמונם כל מה דאפשר, ולא להיות באגודה אחת עמהם", ובשיטה זו הלכו כל שאר גאוני הונגריה ורבניה. בנו של מרן

רבנו עקיבא אייגר זצ"ל, הגאון רבנו שלמה אייגר זצ"ל אף הרחיק לכת וכתב "קונטרסו בפסק דין אשר נכתב עליהם בתורתנו הקדושה להבדילם, מישראל, כי לא לישראל יחשבו בשום דבר". אמנם הוא עצמו כותב, שדעתו לא התקבלה למעשה ע"י הגר"י עטלינגר זצ"ל והגאון רבנו נתן אדלר זצ"ל, רבו של החתם-סופר. חשוב מאד להזכיר ולציין שמרן הגאון רבנו חיים עוזר גרודזניסקי זצ"ל כתב במכתב מיום י"ט שבט תער"ג, (שנדפס בספר הזכרון לר"ח וינברג ז"ל ירושלים תש"ל), שאיננו יכול להכריע בין רש"ד הירש והרי"ד במברגר זצ"ל, וזאת משום כמה נימוקים:

- א. זהו ענין שנוגע לרבים וצריך מועצת רבנים שתכריע.
- ב. המחלוקת אינה ברורה מהמקורות ותלויה יותר בהכרה גמורה ובהשקפה בהירה לדעת, איזה דרך ישרה לגדור גדר, ולעמוד בפרץ, לחזק הדת.
- ג. הדבר תלוי בתנאי המקום ולפיכך רבני המקום יכולים להכריע. גם ה"שבט-סופר", לא רצה אף הוא להכריע במחלוקת מהטעם שהדבר נוגע לרבים, אך הכחיש באופן ברור את השמועה שיחסה לו תמיכה בהרי"ד במברגר זצ"ל.
- נזכיר כאן את דברי הגר"ח זצ"ל שם, החשובים לעניננו: "וספק זה הנוגע ליסוד התורה והמצוה, שאיננו נפתר על פי מקורות מהתלמודים, רק על פי הגיון ישר ונסיון, ורק על ה"בית דין" שבאותו מקום ולשים קו ומשקולות לשיעור ההתקרבות והתבדלות, כי לא כל המדינות ולא כל המקומות והזמנים שווים בזה".
- בשאלות כאלו השנויות במחלוקת בין גדולי ישראל ממש, שקטנם עבה ממתננו אין לנו שום אפשרות להכריע ולהכניס את ראשונו בין הרים גדולים. אין לנו אלא ללכת בדרכם של רבותינו ובית המדרש שבו גדלנו בו, בית מדרשו של מרן הרב קוק זצ"ל, בנו הגדול ותלמידיו הגדולים שהורו לנו את הדרך אשר נלד בה ואת המעשה אשר נעשה.
- לכן, אם יוחק חוק בכנס, המחייב את המועצה הדתית, שכל החלטותיה יהיו על דעת ובאשור הרבנות המקומית והרבנות הראשית לישראל, כפי שמוצע עכשיו, אני חייבים להמשיך לשמור על חלקת אלקים הקטנה שלנו - על "המועצה הדתית" ועל "הרבנות הראשית" שכפי שהגדיר אותה מרן הגר"ח הכהן קוק זצ"ל היא "עמוד השדרה של תורה שבע"פ בדורנו".

"כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, ותשועה ברוב יועץ".